

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรโดยใช้กระบวนการ มีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาโรงเรียนวัดตะเคียนทอง (เพชรโรปถัมภ์) อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี เพื่อศึกษาวิถีชีวิต และความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ของในพื้นที่ตำบลตะเคียนทอง อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่น สถาบันการศึกษาและหน่วยงานของรัฐและในการสำรวจรวบรวมข้อมูลและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพร และเพื่อจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพร รวมทั้งพัฒนาเครือข่ายเชื่อมโยงฐานข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยมีขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

- 3.1 ขอบเขตในการวิจัย
- 3.2 วิธีวิจัย
- 3.3 ระยะเวลา
- 3.4 พื้นที่วิจัยและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.5 เครื่องมือวิจัย
- 3.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.7.การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนและเทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ และการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชน

- 3.1 ขอบเขตในการวิจัย

เนื้อหาการวิจัยเป็นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสมุนไพรเพื่อให้ครอบคลุมบริบทของการศึกษารวมทั้งเพื่อให้เข้าใจวิถีชีวิตของชาวท้องถิ่นจึงให้ความสำคัญกับประเด็น ดังนี้

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิต และความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ของในพื้นที่ตำบลตะเคียนทอง อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่น สถาบันการศึกษาและหน่วยงานของรัฐ และสำรวจรวบรวมข้อมูลและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพร มีแปลงสาธิตการปลูกสมุนไพรพื้นบ้านที่ยั่งยืน
3. เพื่อจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพร รวมทั้งพัฒนาเครือข่ายเชื่อมโยงฐานข้อมูลอย่างเป็นระบบ

- 3.2 วิธีวิจัย

เป็นการใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกต การสัมภาษณ์ การจัดสนทนากลุ่ม เวทีคืนข้อมูล และนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์

3.3 ระยะเวลา 1 ปี

3.4 พื้นที่วิจัยและกลุ่มตัวอย่าง

การเลือกพื้นที่ศึกษามีความสำคัญต่อการได้มาซึ่งข้อมูลที่ตรงและเพียงพอต่อการอธิบายปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษาลักษณะพื้นที่ที่ทำการศึกษจะต้องสอดคล้องและตรงตามความมุ่งหมายของการวิจัย ปัญหาการวิจัยและกรอบความคิดในการวิจัยซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีเลือกพื้นที่ในการศึกษาแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์ของพื้นที่ที่ศึกษาไว้ ดังนี้

1. เป็นพื้นที่ที่ยังปรากฏการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ของ ได้แก่ ตำบลตะเคียนทอง อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์

2. เป็นชุมชนที่ยังมีหอพักบ้านหรือปราสาทชาวบ้านในการรักษาโรคโดยใช้สมุนไพร ความเชื่อ และยังคงมีพิธีกรรมต่อความเชื่อดั้งเดิมในการดูแลสุขภาพในมิติต่างๆ

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แหล่งข้อมูลทุติยภูมิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในภาครัฐ และจากการทำงานวิจัยเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข นายกองค้การบริหารส่วนตำบลในท้องที่ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ประธานอาสาสมัครสาธารณสุข ผู้ทรงคุณวุฒิการแพทย์แผนไทย ผู้นำชุมชนประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จึงได้พื้นที่ที่ตรงตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

3.5 เครื่องมือวิจัย

ข้อมูลจากเอกสาร และเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกต การสัมภาษณ์ การจัดสนทนากลุ่ม และเวทีการคืนข้อมูล

3.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - Participatory Observation) ผู้วิจัยใช้วิธีนี้ในการเก็บข้อมูลในช่วงแรกโดยสังเกตสภาพแวดล้อมในชุมชนและสังเกตกิจกรรมของชุมชนรวมทั้งใช้สังเกตผู้นำกลุ่มและผู้ที่เกี่ยวข้องภายในชุมชน เพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นด้านสภาพแวดล้อมของชุมชนโดยการทำแผนที่กายภาพ ศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวช่อง พฤติกรรมการใช้สมุนไพรในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงพฤติกรรมทางสังคมประกอบไปด้วยการจัดบันทึกภาคสนาม จัดทำแผนที่สังคม

3.7 การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดกระทำข้อมูลใช้แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์จากการสนทนากลุ่ม การทำการบันทึกข้อมูลลงในสมุดบันทึกบางกรณีจะใช้เครื่องมือบันทึกเสียงเพื่อช่วยบันทึกข้อมูลใช้ กล้องถ่ายรูปในการบันทึกภาพ และวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับดังนี้

1. นำข้อมูลที่บันทึกมาสรุปในแต่ละวันและทำการจัดหมวดหมู่หาคำตอบตามเนื้อหาของ การวิจัย

2. การตรวจสอบข้อมูลตรวจสอบข้อมูลขณะเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยตรวจสอบความ แม่นตรง (Validity) และความเชื่อถือได้ (Reliability) ของข้อคำถามข้อมูลภาคสนามทุกครั้งเก็บ ข้อมูลด้วยการดูข้อคำถาม สื่อความหมายตรงตามที่ต้องการหรือไม่ในขณะที่สัมภาษณ์คำตอบที่ สอดคล้องกับบริบทของชุมชนข้อมูลเดิม ข้อสังเกตของนักวิจัยหรือไม่ทดสอบกับสภาพแวดล้อมและ ข้อมูลอื่นที่มีอยู่เดิมจากแหล่งอื่นๆในลักษณะทดสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ตามระเบียบวิธี วิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ข้อมูลมีความแม่นยำและเชื่อถือได้มากที่สุดจากการสังเกตพฤติกรรม การ สัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและการประชุมเชิงปฏิบัติการผู้ให้ข้อมูลหลักและบุคคลทั่วไปโดยมี การตรวจสอบสามเส้าในด้านต่างๆ

3. ตรวจสอบข้อมูลโดยบุคคลที่เกี่ยวข้อง (Member Checks) โดยให้บุคคลที่เกี่ยวข้อง หรือสมาชิกในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักฐานต่างๆ ในภาคสนามวิจัย (Audience Members) ตรวจสอบ ความถูกต้อง และครบถ้วนของข้อมูลหลักฐานและผลการวิจัยที่สร้างสรรค์ขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดจน กระบวนการแสวงหาความรู้ ความจริงที่กระทำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

4. ตรวจสอบโดยกลุ่มเพื่อนนักวิจัย (Peer Examination) โดยขอรับรองให้บุคคลหรือเพื่อน นักวิจัยให้รายละเอียด แสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ หรือตั้งข้อสังเกต เกี่ยวกับข้อมูล หลักฐาน และแบบแผนอันเป็นแก่นสาระที่วิเคราะห์ได้จากข้อมูลหลักฐานที่เก็บรวบรวมได้จากสนาม วิจัย

5. เชื่อมโยงข้อมูลการวิจัยแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าข้อมูล หลักฐานและผลการวิจัยที่อาศัยการตีความของข้อมูลหลักฐานที่เก็บรวบรวมได้มีความไว้วางใจว่า มี ความถูกต้องตามความเป็นจริงที่น่าเสนอในทางปฏิบัติจะกระทำได้โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากหลาย แหล่ง (Data Triangulation) หลากหลายวิธี (Methodological Triangulation) และโดย นักวิจัยหลายคน (Investigator Triangulation) เพื่อเป็นการตรวจสอบความไว้วางใจแบบสามารถ เข้าถึงข้อเท็จจริง (Fact) หรือปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัมนักวิจัยที่ผู้วิจัยต้องสืบค้นหา คำตอบได้อย่างละเอียดครบถ้วนและลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น

วิธีการดำเนินการวิจัยโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม

ระยะที่ 1 คณะวิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสร้างสัมพันธภาพกับชุมชน และสำรวจชุมชนพร้อมทั้งเก็บ ข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนตำบลตะเคียนทอง ได้แก่ การค้นหาข้อมูลในเว็บไซต์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กับพื้นที่ และสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนวัดตะเคียนทอง (เพชรโรปถัมภ์) ผู้เกี่ยวข้องด้านสมุนไพร เช่น ประชาชนชาวช่อง คุรุภูมิปัญญาของ หมอสมุนไพร พระภิกษุ และผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น

ระยะที่ 2 คณะวิจัยพบปะชุมชนในช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคม และได้ดำเนินการจัดเวทีกลุ่มเล็กที่โรงเรียนวัดตะเคียนทองตะเคียนทอง (เพชรโรปถัมภ์) ตำบลตะเคียนทอง อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี เพื่อสร้างความเข้าใจและสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างคณะผู้วิจัยและชุมชน โดยการทบทวนบทเรียนจากโครงการวิจัยที่ผ่านมาเพื่อเชื่อมโยง และสร้างโจทย์เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน จากการระดมสมองและวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของพื้นที่ที่จะทำการปลูกสมุนไพร โดยมีนางสาวปัทมา อิมผ่อง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดตะเคียนทอง (เพชรโรปถัมภ์) ผู้ทรงคุณวุฒิการแพทย์แผนไทย นายเชื้อชาย ทิพย์สมบัติบุญ คุรุภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ นายคำรณ วังศรี ได้ข้อสรุปดังนี้

1. ประชาชนชุมชน นักวิชาการและคณาจารย์เห็นด้วยอย่างยิ่งในการอนุรักษ์สมุนไพรพื้นบ้านในโรงเรียนวัดตะเคียนทอง (เพชรโรปถัมภ์) ตำบลตะเคียนทอง อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
2. พื้นที่ที่จะบริหารจัดการมีพื้นที่ประมาณ 50 ตารางวา ตั้งอยู่บริเวณทางทิศเหนือของโรงเรียนมีสภาพทั่วไป ได้แก่ ร่องลอยการปลูกพื้นสมุนไพรพื้นบ้านแต่เหลืออยู่เพียงไม่กี่ชนิดเท่านั้น มีแปลงสาธิตผักปลอดสารพิษ และการเพาะเลี้ยงผึ้งชันโรง

จุดอ่อน จากโครงการวิจัยที่ผ่านมาเมื่อปี 2560 ได้มีการปลูกสมุนไพรในพื้นที่โรงเรียนวัดตะเคียนทอง (เพชรโรปถัมภ์) เป็นรูปธรรมแล้วแต่ได้เกิดการรื้อแปลงสาธิตสมุนไพรเพื่อปรับเปลี่ยนดำเนินการก่อสร้างเป็นอาคารเรียนจึงทำให้แปลงสาธิตสมุนไพรได้ถูกยกเลิกไป

จุดแข็ง ได้แก่ มีพื้นที่ในการปลูกสมุนไพรพื้นบ้าน และมีนักเรียน ชุมชน หน่วยงานภาครัฐที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้ในกระบวนการการเรียนรู้โดยบูรณาการการเรียนการสอนผ่านแปลงสาธิตสมุนไพรพื้นบ้าน

ระยะที่ 3 คณะวิจัยได้เข้าไปปรึกษากับพระครูสุธรรมวิริยาลังการ เจ้าอาวาสวัดตะเคียนทอง ตำบลตะเคียนทอง อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี เพื่อสร้างความเข้าใจที่จะดำเนินการปลูกสมุนไพรในพื้นที่โรงเรียนวัดตะเคียนทอง (เพชรโรปถัมภ์) และขอคำแนะนำซึ่งได้ข้อสรุปว่ามีความเห็นด้วยกับโครงการดังกล่าวและควรขยายผลนำมาปลูกในวัดตะเคียนทองด้วยน่าจะเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นบ้านอีกพื้นที่หนึ่ง

ระยะที่ 4 ขั้นตอนดำเนินการปลูกสมุนไพรในพื้นที่โรงเรียนวัดตะเคียนทอง (เพชรโรปถัมภ์) โดยร่วมกับคณาจารย์โรงเรียนวัดตะเคียนทอง (เพชรโรปถัมภ์) ผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านตำบลตะเคียนทอง คุรุภูมิปัญญา ผู้ทรงคุณวุฒิการแพทย์แผนไทย นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ระยะที่ 5 ขึ้นดำเนินการถอดบทเรียนระดมความคิดเห็นจากชุมชน คุรุภูมิปัญญาและผู้บริหารโรงเรียนเพื่อสะท้อนปัญหาและยืนยันข้อมูลของข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 3 ประเด็น

ระยะที่ 6 ขึ้นดำเนินการติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินการปลูกสมไพรในห้วงระยะเวลาที่ปลูกไปแล้วประมาณ 3 เดือน (กรกฎาคม-กันยายน) หากพบว่าพืชสมุนไพรชนิดใดมีการเสียหายจะได้ดำเนินการปลูกทดแทนและปักป้ายชื่อสมุนไพร ชนิดของวงศ์ และสรรพคุณของสมุนไพร

ระยะที่ 7 คณะผู้วิจัยดำเนินการเขียนรายงานการวิจัย

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี